

CZY BOGACTWO PTAKÓW I OWADÓW JEST ODZWIERCIEDLENIEM ZRÓŻNICOWANIA FLORY ŚRODOWISK MARGINALNYCH W KRAJOBRAZIE ROLNICZYM?

Zygmunt Dajdok¹, Wojciech Grzesiak³, Jerzy Karg², Krzysztof Kujawa², Andrzej Wuczyński³

¹ Zakład Bioróżnorodności i Ochrony Szaty Roślinnej, Instytut Biologii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego

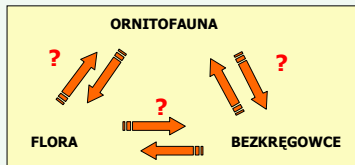
² Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN, Stacja Badawcza w Turwi

³ Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, Dolnośląska Stacja Terenowa we Wrocławiu e-mail: a.wuczyński@pwr.wroc.pl

WSTĘP

Wobec wielkiego zróżnicowania środowisk marginalnych w krajobrazie rolniczym należy oczekiwać także różnic w zasiedlających je zespołach roślin i zwierząt. Danych na ten temat jest niewiele, a istniejące ukazują jakość pasm na przykładzie zwykle tylko jednej, wybranej grupy taksonomicznej. Tymczasem słaba korelacja bogactwa gatunkowego odległych taksonów, wykazywana w różnych środowiskach, osłabia wartość indykacyjną pojedynczej grupy i wskazuje na konieczność uwzględniania stanu i potrzeb równocześnie wielu składników biocenozy.

Celem niniejszej prezentacji jest ukazanie zróżnicowania równocześnie trzech grup organizmów zasiedlających liniowe środowiska marginalne (pasma śródpolne), ocena wzajemnych relacji ilościowych pomiędzy tymi grupami oraz wskazanie czynników, które mogą być za to zróżnicowanie odpowiedzialne.

Pasma bez udziału drzew i krzewów

Zwarte pasy krzewów (także „czyźnie”)

Pasma z pojedynczymi kępami krzewów

Zwarte szpalery drzew i krzewów

METODY

Rejon i okres badań – Przedgórze Sudeckie na Dolnym Śląsku, 2004-2007;

Obiekty – 70 pasm śródpolnych – odcinków o dł. 500 m (rowów, miedz, dróg) o śr. szer. 11,7 m wykonano pomiary zmiennych opisujących strukturę i otoczenie pasm – tzn. szerokość, parametry rowów, dróg i warstwy drzew i krzewów; Analizę otoczenia przeprowadzono z wykorzystaniem GIS;

Badano trzy grupy organizmów: 1) bezkręgowce (owady i pająki), 2) ptaki, 3) rośliny naczyniowe.

1) Bezkręgowce:

zbiór owadów epigeonu i pajaków (*Araneae*) z powierzchni, gdzie wykonywano zdjęcia fitosocjologiczne 2 x w ciągu sezonu (BIOCENOMETER); dodatkowo z 40 pasm „przejezdnych” zbiór owadów (grupa latająca) za pomocą MOTOCZERPAKA; Owady oznaczano do poziomu rodzin, parametrami w analizach były: liczba rodzin, zagęszczenie – liczba osobników/m², biomasa mg s.m./m²;

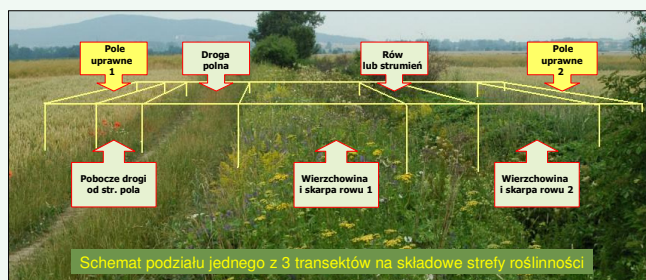

2) Ornitofauna:

ocena liczebności i składu gatunkowego ptaków - liczenia na całej długości pasm oraz w 150 m strefie przyległych pól, 3 x w ciągu sezonu lęgowego; Dodatkowo badano biologię rozrodu i żerowania trznadla i gąsiorka;

3) Rośliny naczyniowe:

zbiór danych w 3 transektach o szerokości 10 m, poprzecznych do pasm, w rozstawie 100 m; w każdym z transektów wydzielano strefy roślinności o jednolitym składzie i strukturze, według zamieszczonego niżej schematu; w każdej ze stref oraz w przylegających uprawach wykonywano zdjęcie fitosocjologiczne; w analizach parametrami roślinności były: ogólna liczba gatunków zielnych oraz liczba gatunków w przeliczeniu na m²;

WYNIKI

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH GRUP TAKSONOMICZNYCH

PTAKI	
Liczba gatunków	46 (śr. 9,7 gat./pasma)
Liczebność	1080 par (śr. 15,4 pary/pasma)
Dominacja	Łozówka <i>A. palustris</i> 25% par Trznadel <i>E. citrinella</i> 15% par
Grupy ekologiczne	Gat. leśne – 39% gat. Gat. mozaiki polno-leśnej – 35%
OWADY	
Liczba rodzin	148
Zagęszczenie	śr. 54,5 osobn./m ²
Biomasa	śr. 103,4 mg.s.m./m ²
Dominacja - rzędy	Muchówki <i>Diptera</i> 31% rodzin Chrząszcze <i>Coleoptera</i> 23% rodzin
Grupy ekologiczne	Fitofagi - 37% rodzin Saprofagi - 32% rodzin
PAJĄKI	
Zagęszczenie	śr. 4,0 osobn./m ²
Biomasa	śr. 11,0 mg.s.m./m ²
ROŚLINY	
Liczba wszystkich gatunków w transektach (łącznie z polami)	457 gatunków, (1319 zdjęć)
Li. gat. na pasmach (bez pól)	412 (913 zdjęć)
śr. liczba gat. na pasmo (bez pól)	66,7 (35 - 122)

WPLYW OTOCZENIA, STRUKTURY I UJEDNOLICENIA ROŚLINNOŚCI PASM ŚRÓDPOLNYCH NA PARAMETRY ILOŚCIOWE BADANYCH ORGANIZMÓW

CECHY PASM		PTAKI		ROŚLINY		OWADY			PAJĄKI	
		I. gat.	I. par	I. gat.	I. gat./m ²	I. rodzin	zag.	biomasa	zag.	biomasa
		R ² =0,67	R ² =0,64	R ² =0,66	R ² =0,52	R ² =0,10	R ² =0,15	R ² =0,13	R ² =0,12	R ² =0,12
Otoczenie	Rozdrobnienie pól			↑	↑					
	Odległość od lasu	↓								
	Odległość od wsi									
Struktura	PCA1 - drzewa i krzewy	↑	↑	↑	↓					
	PCA2 - szerokość Droga	↑	↑	↑	↓					
	Rów	↑						↑		
	Tarnina	↓	↓						↓	↓
Ujednolicenie	Trzcina				↓			↓		
	Pokrzywa		↑	↓	↓					
	Jeżyny			↓						

Poziom istotności: ↑ - < 0,001 ↑ - < 0,01 ↑ - < 0,05

Wyniki regresji krokowej, postępującej PCA – 1 i 2 składowa z analizy czynnikowej

NAJLEPSZA GRUPA WSKAŹNIKOWA ?

Liczba i siła pozytywnych korelacji wskazuje na wartość indykacyjną danej grupy

Ptaki – liczba par	
Rośliny – I. gat.	p<0,01
Pająki – zag.	p<0,01
Owady – I. rodzin	p<0,05
Pająki – zagęszczenie	
Rośliny – I. gat.	p<0,05
Ptaki – I. par	p<0,01
Owady – I. rodzin	p<0,001
Chrząszcze – zagęszczenie	
Pająki – zag.	p<0,01
Ptaki – I. par	p<0,01
Owady – I. rodzin	p<0,01
Owady – liczba rodzin	
Pająki – zag.	p<0,001
Ptaki – I. gat.	p<0,05
Rośliny – liczba gatunków	
Ptaki – I. par	p<0,01
Pająki – zag.	p<0,05

WNIOSKI

- Badane grupy organizmów - ptaki lęgowe, rośliny naczyniowe, owady i pająki - wykazywały odmienne reakcje w powiązaniu ze zmiennymi opisującymi strukturę i otoczenie pasm śródpolnych. Oznacza to, że w celu określenia wartości biocenotycznej pasm przebadanie jednej tylko grupy organizmów jest niewystarczające.
- Korelacje między badanymi taksonami wskazywały, że grupami najlepiej opisującymi pozostałe mogą być ptaki i pająki *Araneae*. W przypadku zespołu owadów korelacje z innymi grupami były słabe, jednak analizy przeprowadzone na poziomie rzędów wskazywały, że chrząszcze *Coleoptera* mogą również stanowić dobrą grupę indykacyjną.
- Do czynników mających największy wpływ na bogactwo gatunkowe roślin i ptaków należały obecność warstwy drzew i krzewów, szerokość pasma, mozaikowata struktura upraw w sąsiedztwie (wpływ tylko na rośliny) oraz stopień ujednolicenia roślinności. Wyniki dotychczasowych analiz uniemożliwiają wskazanie czynników istotnie wpływających na zespoły owadów i pajaków.
- Szata roślinna ma istotny wpływ na kształtowanie zespołu ptaków gniazdujących na pasmach śródpolnych, jednak decydujące znaczenie ma raczej struktura roślinności, a nie jej skład gatunkowy.

